DE L'AMOR PER LA PARAULA:
Estudis en homenatge al professor José Enrique Gargallo Gil
2026, pp. 101–113, https://memoriadelcor.org

VISTABELLA, ENTRE LA PUEBLA I ROSSELL

Jesús BERNAT AGUT

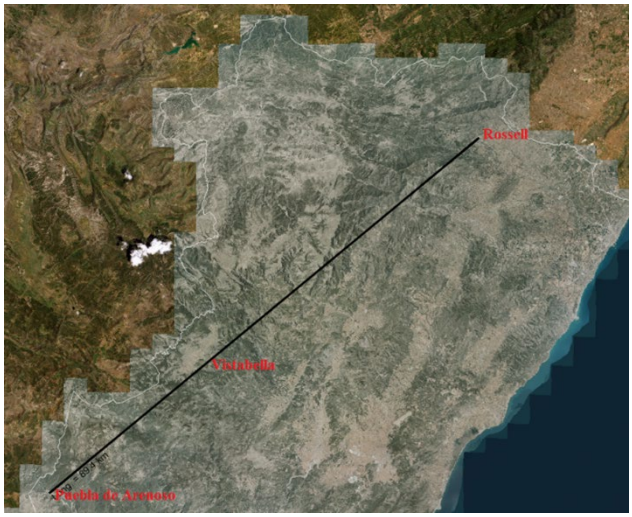
Si recte anares de La Puebla a Rossell
Passaries pel Dau del poble més bell

1. INTRODUCCIÓ

Aquesta dita tradicional, paradoxalment encara inèdita, ens serveix de ple per justificar la proposta que us faré. Ben bé sabeu que José Enrique és un enamorat, per raons òbvies, de dos pobles, Puebla de Arenoso (la Puebla) i Rossell. No és menys cert que si haguérem d'afegir les ciutats que s'estima, a més de la seua benvolguda Barcelona hauríem de confegir un llarg llistat que no es tancaria dins l'extensa Romània. Centrem-nos, doncs, en la tria casolana. La dita popular, que malauradament encara no ha trobat documentació escrita, és geogràficament certa i única. Volem dir que si, com veiem a la figura adjunta, tracem una recta que unisca els nuclis de la Puebla i Rossell passarem per diversos termes municipals ben interessants (Cortes de Arenoso, Villahermosa del Río, Vistabella del Maestrat, un bri de Culla, Benassal, Morella, Catí, Xert i la ratlla entre Vallibona i Canet lo Roig), però només trobarem coincidència amb un nucli urbà, el del poble més alt del País Valencià. Si teniu curiositat per comprovar-ho en qualsevol opció cartogràfica digital o visor i eixampleu el seu pas per Vistabella observareu, sorpresos, com va ben just per damunt la plaça de l'Església, coneguda com el Dau, tot donant raó a l'encara no massa coneguda dita.

La cosa és que aquesta magnífica coincidència ens permet un nou triangle amorós que uneix els dos pobles vitals del professor Gargallo amb el terme que es tanca amb el trifini de Penyagolosa, fita senyera i pont de dues llengües germanes. La

toponímia, entre d'altres virtuts, té la de ser notària del paisatge. Pretenem en aquest breu homenatge mostrar els fitotopònims que els fullets de *Toponímia dels Pobles Valencians*[1] recullen de cadascun dels termes que avui agermanem. En aquest petit estudi només considerem els topònims sobre plantes (arbres i arbusts) sense recollir aquells que s'hi troben relacionats d'una manera indirecta (*aceite*, troncs, pegunta, cup, bosc, rabassa...).

Fotografia 1.

L'extensió dels tres termes (Vistabella, 151 km²; la Puebla, 42,7 km²; Rossell 74,9 km²) és un dels factors que expliquen la diferència quantitativa que trobarem en cadascun dels fullets. També l'altitud (V, 1246 m; LP, 626 m i R, 471 m) dona raó a l'existència d'unes o d'altres espècies. Evidentment, aquests guarismes corresponen al nucli urbà; els termes abracen altituds majors i menors. La Puebla oscil·la entre els puntuals 569 m del mateix embassament fins els 1016 m del Cerro Cepero; Rossell entre els 250 m del forcall del barranc de Requena amb el riu Cervol i els 1066 m del pic de la Serreta, en el trifini Vallibona-la Pobla de Benifassà-Rossell. A Vistabella l'oscil·lació és ben marcada si tenim en compte que hi trobem Penyagolosa, amb 1813m, i, al trifini de Culla-Benafigos-Vistabella, hi ha el Forcall del Riu amb només 510 m; 1303 metres de diferència.

[1] Ben sabut és que en cadascun dels tres pobles trobaríem molts més exemples; ara, però, ens limitem a comentar aquells fitotopònims que apareixen dins els tres fullets.

Amb tot, som sabedors que explicar aquestes variants demanaria un estudi més aprofondit; sobretot de treball de camp, que només hem assolit al terme de Vistabella. Amb tot i ara per ara, sols volem mostrar els fitotopònims apareguts als fullets *TPV*.

Fotografia 2. Puebla de Arenoso, La Puebla.

Fotografia 3. Rossell, vista general.

2. ARBRES I ARBUSTS COMPARTITS EN LA TOPONÍMIA

2.1. Carrasca (*Quercus sps.*)

La Carrasquica i El *Carrascal* (LP); *los Carrascalets* (R) *el Carrascal*, *mas del Carrascal*, *carrascal del Mas de Gual*, *carrasca de Tério* i *carrasca de la Noguera* (V)

Si haguérem de parlar del bosc mediterrani, la carrasca (l'alzina per a les zones més septentrionals) ompliria la totalitat del nostre territori. El pi li ha anat furtant espai, però la toponímia, notària també del paisatge pretèrit, ens guarda un feix de noms de lloc amb diverses variants. Només al terme de Vistabella localitzem vint-i-vuit topònims amb l'especificatiu 'Carrasca' i derivats (*Carrasqueta*, *Carrascot*, *Carrascal* i *Carrascalet*); [2] vint-i-tres carrasques que, per les seues dimensions, s'han guanyat un nom propi i vint-i-tres carrascals de diferents masos: un total de setanta-quatre noms de lloc relacionats amb aquest *quercus*.

Els exemples de la Puebla corresponen a un arbre de grans dimensions i ben estimat pel paradoxal diminutiu, *La Carrasquica*, [3] «que contempla nuestro pueblo desde lo alto», «emblema en forma de nombre» (Gargallo 2024: 124 i 218) i a una partida del terme batejada amb el col·lectiu, *El Carrascal*. El sufix *-ico /-ica* (Gargallo 2024: 68) és present en molts altres noms de lloc, com ara: *Casa de la Asomadica*, *Caseta del Tío Manuelico*, *Masía del Montico*, *El Tempranico*, *La Hoyica de la Rulla*..., o la mateixa calle de *Las Fuentecicas*. Al mapa del fullet de Rossell, al nord de la capelleta de Sant Marc, ens apareixen *los Carrascalets*. El *TPV* de Vistabella del Maestrat anota dos de les vint-i-tres carrasques singulars, [4] la de Tério i la de la Noguera; *el Carrascal* (partida) i el *mas del Carrascal*.

2.2. Centeno (*Secale cereale*)

El Centenar (LP) i *el Centenar* (V)

«Pa de centeno» és oït arreu del PV catalanoparlant, on no trobem *ségol*, diferent del pa de segó (*salvado*). Actualment, el mot *ségol* és estrany al País Valencià i les Illes; més sovint trobem 'centeno' des de ben antic, present al s.XV com veiem al *Procés de les olives*: «Sembrau vós la terra, compare Moreno / per bona que sia de bella sement, y al temps de les messes batreu bon *çenteno*, mesclat a prou veces, en loc de forment». L'exigència de la rima (*Moreno-çenteno*) ens pot fer dubtar sobre l'ús quotidià del mot, però hi ha molts més exemples, com la dualitat *ségol/senteno* de les *Observaciones sobre el Reyno de Valencia* d'Antoni J. Cavanilles (1795). Dins l'*Índice de las plantas mencionadas en la obra*, en la taula que ens mostra amb el nom científic, castellà, valencià i francés, a la pàgina 325 escriu: «*Secale cereale. / Centeno comun. / Senteno: Ségol. / Seigle commun*». Aquesta dualitat per al valencià, com la de «*Dacsa: Panís*» i «*Blat: Forment*» de la mateixa pàgina, ens fa suposar que el mot *ségol* era viu, almenys en algunes de les

[2] Ben prop d'ací, al terme de Xodos trobem *la Carrascosa*, col·lectiu que ens porta a un estadi anterior.
[3] El topònim *La Carrasquica* apareix també a Sax, Gátova i Ayódar.
[4] Podeu veure'n la resta a Bernat (2024).

comarques que va récorrer el naturalista valencià. També Joaquín Martí Gadea (1891) al seu diccionari mostra les dues entrades, *senteno* i *ségol*.

A Vistabella, *el Centenar* explica el seu conreu en temps antic, més que pel seu gra, per les tiges llargues amb què es lligaven les garbes de blat que omplien tot el Pla. A més d'a la Puebla, també trobem *El Centenar* a Zucaina, Callosa de Segura i Fuente de la Reina; pluralitzat amb la forma *Los Centenares*, a Castielfiabib i a Puebla de San Miguel, tots dos al Racó d'Ademús, tan estimat pel professor Gargallo.

2.3. Figuera / Higuera (*Ficus carica*)

El Higueracho (LP); *Font de la Figuera* (R)

El fullet de Vistabella no mostra cap exemple d'aquest arbre tan nostrat. El fred s'encarrega de reduir-lo a les partides del Boi i la Vallussera, més càlides, on localitzem els topònims *figuera de l'Alborcer*, *cova de la Figuera*, *roca de la Figuera* i *el figueral del Focino*, ben asolellat. El topònim de Rossell coincideix amb el nom del poble de la Costera, *la Font de la Figuera*. L'exemple de la Puebla, *El Higueracho*, bateja un element orogràfic i el seu sufix l'agermana amb el topònim *El Toscacho*, dins del mateix terme.

2.4. Ginebre / Enebro (*Juniperus communis* i *Juniperus oxycedrus*)

La Enebrosa (LP), *el Ginebral* i *ginebres del Mas de Campos* (V)

Tot i que un dels *Juniperus*, l'*oxycedrus*, rep el nom genèric de *càdec*, en els pobles catalano-parlants de Penyagolosa tots dos són coneguts com a ginebres. En alguns indrets, però, els masovers distingeixen *ginebre* i *ginebrissa* i, més sovint, *ginebre roig* i *ginebre negral*. El *Juniperus communis* correspon al ginebre negral o verd, d'aspecte més fosc que l'*oxycedrus*. Els fruits aromàtics són de color blau fosc. Aquest arbust viu en zones més elevades que l'altre ginebre, com ara el Bovalar. El *Juniperus oxycedrus* té el fullatge més clar i amb una línia pel bell mig. El trobem en cotes més baixes —pel Boi, per exemple— i els fruits són d'aspecte amarronat. En parlar dels usos del ginebre hem d'esmentar, òbviament, la ginebra obtinguda amb la destil·lació de l'alcohol de cereals i els fruits del *Juniperus communis*. Altrament, el famós gin de Menorca empra els fruits de l'*oxycedrus*. A més dels usos culinaris diversos, la fusta del ginebre, per la seua duresa, és emprada per a construir tanques, porteres, cabirons per a les solls, etc. També diversos masovers ens han parlat de l'oli de ginebre emprat per a les picades d'escurçó i les ferides de la pell en general. L'extracció d'aquest oli es feia als mateixos forns on s'extreia la pegunta.

El topònim de LP, *La Enebrosa*, ens recorda pel seu sufix col·lectiu el poble de *la Ginebrosa*, a ponent del Matarranya. El mateix sufix trobem a *la Ginebrosa de Valljunquera* i a Aiguaviva de Bergantes, assut de *la Ginebrosa*. A Vistabella trobem ginebres de grandària singular, com el del mas de Campos, i també mostres del seu col·lectiu: *el Ginebral*.

2.5. Grévol / Acebo (*Ilex aquifolium*)

Mola del Grévol (R), *l'Atzevar* (V)

Tot i trobar-los toponímicament a Rossell i Vistabella, tots dos catalanoparlants, ens va bé esmentar el doblet català / castellà, com ja podeu deduir per l'exemple de Vistabella.

La *Mola del Grévol* (R) se situa per les vores del camí de Bel amb una altura de 975 m. Aquest arbust, de vegades amb semblant d'arbre, precisa d'una certa altitud per criar-se. A Cinctorres (els Ports) localitzem *el Grevolar*. També a Benassal hi ha *la Grevalosa* com indret, a més d'unes llastres, una coveta i una roqueta que s'acompanyen de Grevalosa com especificatiu. A Vistabella, a més de l'exemple de l'opuscle de *TPV*, també trobem els topònims *bancal del Grévol* i *font del Grévol*.

Un cas atractiu per l'estudi toponímic ens el dona *l'Atzevar*, que ja trobem a les Visures de 1535. Alguns estudiosos hi han volgut veure significats propers al *séver* o a les *serves* (*Sorbus domestica*).[5] En les nostres enquestes de la zona vam poder comprovar que es tracta d'un preciós pinar farcit de «grévols» proper als 1500 metres d'altitud, lluny de serveres i àloes. Si afegim que aquesta partida és mitgera amb el Puertomingalvo, zona castellanoparlant, i coneixem el trànsit continu amb l'Aragó, no ens estranyarem de veure-hi un «acebar»[6] que defugint la interdental done aquest *Atzevar*, [lalʒeˈba] en la pronunciació actual, potser cercant el mot transparent «algepsar».

2.6. Junquera (*Juncus sp.*)

La Junquera, *Fuente de la Junquera*, *El Juncarejo*, *Barranco del Juncarejo* i *La Juncosilla* (LP), *Barranc de la Junquera* (R) i *Toll de la Junquera* (V)

Els juncars es troben vora les fonts, tolls i bassots o en alguna bassa propera a qualsevol rambla que li procure la humitat necessària. La junquera, per aquestes terres s'entén com la mata del junc; recordem en Muntaner i *la mata del jonc*, metàfora

[5] Veieu les diferents propostes dins Bernat (2016).
[6] També al terme veí de Mosquerola hi ha *El Acebar* i *Barranco del Acebar*.

de la força del grup. Els exemples de LP enriqueixen, sobretot, el món dels sufixos. A més del comú *junquera*, que també ens apareix com a especificatiu en els topònims de R i V, *El Juncarejo* i *Barranco del Juncarejo* ens deixen un sufix (*-ejo* / *-eja*) que també trobem en *El Castillarejo* (LP) i que es manté en topònims de pobles catalanoparlants com ara Xodos, *els Pinarejos* i *la Canaleja* (tot dos amb el so palatal), o la mateixa Vistabella, *els Castillejos*, topònim mitger amb Mosquerola que manté la pronúncia velar (Bernat / Guardiola 2014). El seu significat despectiu sol reduir-se sovint a un mer diminutiu. No l'hem sabut trobar a l'apartat *Formación nominal. Sufijos y prefijos* de Gargallo (2024); potser no es mantinga viu en la parla local i només reste fossilitzat als noms de lloc esmentats. *La Juncosilla* és l'altre exemple que ens aporta LP, amb un sufix diminutiu *-illa*, sobre el col·lectiu *Juncosa*, ben productiu arreu de la península. El diminutiu *-illo* / *-illa* tampoc és tractat, potser per la mateixa raó, dins l'apartat esmentat del llibre de José Enrique, tot i que sí que apareix lexicalitzat als mots *prisquilla*, *budillo* o *mostillo*. Dins la toponímia local apareguda al llibret trobem una mostra substancial d'aquest sufix: *Cabanillas*, *Las Artiguillas*, *La Torrocilla*, *Corral del Portillo*, *El Campillo*, *La Hontanilla* o *La Covatilla*. També a Vistabella, en espais de frontera, localitzem *el Collet del Borguillo* i *la Font de l'Hornillo* que, curiosament, contrasta amb *Barranco de l'Hornet* (LP).

No és difícil trobar exemples en qualsevol dels termes que voltem; no caldrà, doncs, fer-ne un llistat. Això sí, ens permetem afegir un comentari a la presència de «jonc» dins la toponímia valenciana. Heus ací, que en treballs anteriors vam localitzar partida, horts i mas del Joncar a Xert i font del Joncar al terme de l'Alcora. Aleshores, ja vam pensar que es tractava d'una falsa hipercorrecció a favor de la solució oriental «jonc»; la pronunciació general al PV és *j*[u]*nc* i aquest omple de juncars moltíssims termes, com ara Atzeneta, Xodos, Aldaia, Benassal, Moixent o la Vall dels Alcalins. Al mapa de l'Institut Cartogràfic Valencià encara podem trobar una *Font del Jonc* (Lorxa), *el Joncar* (la Llosa i Llocnou de Sant Jeroni), *Corral Joncar* (la Font de la Figuera, a la vora d'un camí dels *Juncarejos*). També roman escrit el diminutiu *Joncaret* amb diveros exemples a Llucena. Sortosament, en les darreres edicions, Xert ha retrobat *el Juncar*. Per últim, Vilafamés ens regala *la Juncosa*, amb un sufix col·lectiu ben antic. Els exemples de Rossell i Vistabella, tots dos prop de l'aigua, tenen el mateix especificatiu, *Junquera*.

2.7. Mançana / Manzana (*Malus sylvestris*)

Fuen Manzana (LP), *el Mançanar* (V)

Potser hom esperaria que el doblet fora *poma* / *manzana*. A Vistabella hom distingeix la *poma* (fruita conreada, *Malus domestica*) de la *mançana* (poma silvestre, més menuda i agrenca).[7]

Fuen Manzana (LP) troba un altra forma apocopada en *Fuen Martín*; la resta dels exemples que apareixen en el fullet *TPV* se'ns mostren amb el genèric sencer: *Fuente Baja*, *Fuente de la Canaleta*... fins a tretze topònims. En el cas del *Mançanar* (V) és ben curiosa la proximitat de tres topònims relacionats amb el doblet *poma* / *mançana*: *mas de les Pomeres* (Xodos), *mas de Mançanares* i *el Mançanar* (Vistabella). El *mas de Mançanares*, tot i el veïnatge amb *el Mançanar*, és sospitós de ser un antropònim. *Les Pomeres* i *el Mançanar*, però, ens mostren l'oposició *poma* / *mançana* a què ens referíem. Cal observar que *el Mançanar*, extens mas proper a Sant Joan, compta en els seus boscos amb exemplars de *Malus sylvestris*, més menudes que la comercial *Malus domestica*.

2.8. Matissa / Lentisco (*Pistacia lentiscus*)

El Lentiscar (LP), *racó de les Matisses* i *carreró del Matissal* (V)

La matissa, *mata* o *llentiscle* en altres indrets del domini lingüístic català, respon al *lentisco*, *entina* o *mata* de l'espanyol. *El Lentiscar* (LP) és un col·lectiu que ens parla d'un paisatge, dalt de l'embassament, on predomina aquesta pistàcia. Els exemples de Vistabella se'ns mostren en la forma simple, *racó de les Matisses*, i amb el col·lectiu, *carreró del Matissal*.

2.9. Olivera (*Olea europaea*)

La Olivera (LP) *l'Olivera* (R)

L'arbre mediterrani per excel·lència demana unes condicions tèrmiques que no són les de Vistabella; només recordem un *collet de l'Olivera* cap a la zona més càlida del Boi, però sense presència al llibret *TPV*. Els altres dos pobles retenen el mateix topònim com a partida de sengles termes, *La Olivera* i *l'Olivera*. L'*ullastre*, l'*olivera borda* o *acebuche*, només el trobem a Rossell (mas, barranc i planes de *l'Ullastre*).

[7] Dins Bernat / Guardiola (2014) hom pot trobar nombrosos exemples dels Ports així com les variants *maçana-mançana*.

2.10 Reboll / Rebollo (*Quercus faginea* i *Quercus pyrenaica*)

Puntal del Rebollo (LP), *el Reboll* i *el Rebollar* (V)

El roure sol esdevindre reboll en passar d'Atzeneta, on encara localitzem la *font del Roure* i *el Rourar*. A Vistabella predomina el reboll i el seu col·lectiu, *rebollar*[8] (de la Torre Martines, de la Canaleta, del molí de Lluna...). El sufix col·lectiu *-eda*, *rebolleda*, el trobem dins la toponímia històrica (Visures de 1687), però no en la viva. Ben interessant ens resulta la presència del sufix *-osa* al terme veí de Xodos, *la Rebollosa*.

A La Puebla hi ha el *Puntal del Rebollo*, al sud del terme i vora el riu de la Maimona. A Vistabella, vora el camí de Xodos, descobrim un dels arbres singulars, de mesures considerables i amb molt bona soca, *el Reboll*. També *el Rebollar*[9] (V) ens apareix a *TPV* com a partida veïna de Sant Joan de Penyagolosa.

2.11. Romeguera / Zarza (*Rubus sp.*)

El Zarzal (LP), *barranc del Romiguer* (R)

L'albarzer de la Plana rep a Vistabella el nom de *sarsa*, com la zarza de l'Aragó. Les comarques de més al nord ens parlen de *romaguera* i *romiguera*. Dins la toponímia de Vistabella només trobem una sort de *les Sarsetes* i, al mateix límit arriba el *barranco del Zarzoso*, col·lectiu aragonés d'aquesta sarsa.

L'exemple de LP, *El Zarzal*, és un paratge situat entre La Carrasquica i el poble. El *barranc del Romiguer* mou del tossal dels Teixets i davalla fins el barranc de Requena, que voreja el nucli urbà de Rossell.

2.12. Savina / Sabina (*Juniperus phoenicea* i *Juniperus thurifera*)

El Sabinar, *Masía del Sabinar Alto* i *Masía del Sabinar Bajo* (LP), *el Savinar*, *roca de la Savina* i *Savina de l'Agraïda* (V)

Les mancances derivades d'un treball inacabat ens fan desconèixer si *El Sabinar* de LP està conformat per arbusts, *Juniperus phoenicea*, o estem davant d'arbres com aquell bosc del Racó d'Ademús, comarca ben estimada pel professor Gargallo, amb savina albar, *Juniperus thurifera*. La partida (*El Sabinar*) i els dos masos (*Masía del Sabinar Alto* i *Masía del Sabinar de Bajo*) es troben al límit d'aquest terme amb el de

[8] *El Rebollar* és també un mas del terme veí de Mosquerola, ja dins d'Aragó.
[9] A Vistabella hi ha dues partides batejades com *el Rebollar*; la que apareix al fullet, però, té com a espècie el *Quercus pyrenaica*.

Cortes. Els diversos exemples que trobem en la toponímia de V corresponen a l'espècie *Juniperus phoenicea*: *morral de la Savina*, *morralet de la Savina*, *roca de la Savina*, *el Savinar*, *savinar del Focino*, *cocons del Savinar*, *camí de la Savineta*, *morral de la Savineta*. La *Savina de l'Agraïda* és realment una 'savina albar', *Juniperus thurifera*, que hom coneix a Vistabella com a «trabina» i que el nostre informador ens aclaria que era una «terina».

2.13. Teix / Tejo (*Taxus baccata*)

La Tejera (LP), *mola dels Teixets* (R), *els Teixos*, *la Teixera*, *barranc de la Teixera*, *cova de la Teixera*, *racó del Teix* (V)

Imaginem que el topònim de LP, *La Tejera*, al nord del terme, respon al col·lectiu botànic d'aquesta espècie i no a cap teula ni *tejudo* o *tejugo* (*teixugo* és, a Vistabella, la variant lèxica per al *teixó*). Pel que fa a l'exemple de Rossell, *mola dels Teixets*, es tracta d'una partida compartida amb la Pobla de Benifassà. Pel plural, sembla que estem davant d'un diminutiu més que no del col·lectiu botànic que amaguen molts topònims amb el sufix *-et* (Poblet, Freixenet...) o, possiblement, *lo Teixet* del terme veí de Xert. A Vistabella, *els Teixos*, situats al barranc de l'Atzevar, són dos exemplars que hom creu mil·lenaris. Altres mostres toponímiques d'aquesta espècie les trobem al *racó del Teix*, *roca dels Teixos*, *cova del Teix* i *fonteta del Teix*. Com a col·lectiu ens mostra *la Teixera*, *barranc de la Teixera*, *cova de la Teixera* i *roca de la Teixera*. A les Visures de 1555 llegim un altre col·lectiu, *la Texeda Redona*, i a les de 1715, *l'abeurador de la Teixeda*.

2.14. Vinya / Viña (*Vitis vinifera*)

Masía de la Viñaza, *Masía de la Viñeta*, *Las Viñas Viejas* (LP), *cingla de la Vinya*, *molí de la Vinya* (V)

Els dos masos de LP ens aporten un sufix augmentatiu i un diminutiu. La distància que hi ha entre ambdós ens fa desestimar la possibilitat de tractar-se d'un antic mas i el nou que se'n deriva, com succeïx amb molts diminutius o les variants *de Dalt / de Arriba* i *de Baix / de Abajo*. *Las Viñas Viejas* se situen ben prop del poble, a la vora de l'embassament. El Boi (V), part més avallera del terme, i relativament càlida, permet alguns exemples toponímics de la vinya: *molí de la Vinya*, vora el mateix riu de Montlleó, i *la cingla de la Vinya*. També, sense presència al fullet però, hi ha *les Vinyasses* que ens recorden l'augmentatiu que hem vist a LP.

3. EXEMPLES NO COMPARTITS

Hem de recordar, una vegada més, que aquesta mostra només té en compte els reculls abocats als fullets de Toponímia dels Pobles Valencians. Qualsevol estudi més aprofondit trauria a la llum un feix més de coincidències entre els tres termes. També volem recordar, vegeu la Introducció, que l'extensió de Vistabella del Maestrat supera la suma de la superfície dels termes de Rossell i La Puebla. Només per tancar la mostra botànica dels noms de lloc dels tres termes afegim aquells fitotopònims que no troben coincidències en els altres dos. Segur que, en veure'ls, algun lector coneixedor del seu territori afirmarà allò de: «al meu poble també».

Al terme de La Puebla hi ha un Barranco de la Jara que ens recorda l'estepa (*Cistus albidus*), sense exemples a V ni R; a Xodos sí que hi ha una gran partida coneguda com l'Estepar. També a LP hi ha el Barranco de la Mangranera (*Punica granatum***)**, que tampoc troba semblants als altres dos pobles, almenys als fullets. Això sí, les veïnes de V, Benassal i Atzeneta, coneixen, respectivament, un mas de la Mangranera i el Mangranar.

Rossell manté en exclusiva el barranc de les Canyes (*Arundo donax*) i un mas, barranc i planes de l'Ullastre (*Olea europaea* var. *Sylvestris*). L'olivera borda té un exemplar magnífic a Atzeneta del Maestrat, l'ullastre de Mossén Benito, del qual es conta que es collien quaranta barcelles d'olivons.

Pel que fa al terme de Vistabella hi ha unes quantes espècies botàniques que han batejat llocs i que no hem vist als altres dos termes, almenys als fullets esmentats: font de l'Argilaga (*Genista scorpius*); l'Avellanar i barranc de l'Avellanar (*Corylus avellana*); el Burguillar (*Calluna vulgaris*); el Burgal (*Erica spp.*); barranc del Cirer (*Prunus mahaleb*); l'Eriçal (*Erinacea anthyllis*); l'Espino, cova de l'Espino, font de l'Espino i quadró de l'Espinalet (*Crataegus monogyna*); l'Espigolar (*Lavandula angustifolia*); la Falaguera (*Pteridium aquilinum*); freixe de la Cambreta (*Fraxinus ornus*); morral de la Galluvera (*Amelanchier ovalis*); el Ginestar (*Spartium junceum*); roca de les Hedreres (*Hedera helix*); la Noguera i Anoguer de la Torre (*Juglans regia*); el Romeral (Rosmarinus officinalis); pinar de la Ruda (*Ruta angustifolia*); barranc del Til·ler (*Tilia spp.*); el Xaparral, la Xaparra de Baix i la Xaparra de Dalt (*Juniperus sabina*).

Hem deixat fora els pins, el *pi* (*Pinus sps.*), per l'estranyesa que ens ha causat no veure'l en cap dels altres dos termes. Som conscients que els carrascals omplien des d'antic els boscos mediterranis i que la toponímia, ja ho hem dit, sovint ens fa de notari del passat. Amb tot, la invasió del pi ja porta unes dècades allà on no hi era. En el cas de Vistabella no cal culpar Icona o qualque ministeri que fa una cinquantena d'anys va sembrar l'estesa actual; el pi ja hi era i la toponímia ho manifesta amb molts exemples. Només al fullet trobem *el Pinet*, *el Pinaret* (mas), *font*

del Pi, *pinar de la Ruda*, *pinar de la Caseta*, *pinar de Sant Bertomeu*, *pinar de Sant Joan*, *pinar del Bisbe*, *pinar Obscur*, lloma del *Pinar dels Troncs* i el pins singulars: *pi de l'Àguila*, *pi de l'Assester*, *pi de la Finestra*, *pi de les Quatre Forques* i el *pi del Planàs*. Encara hi afegiríem *el Rodesnal*, com a pinar de l'espécie *pinaster*.[10]

Fotografia 4. Pi de la Finestra (Vistabella).

4. OBSERVACIONS FINALS

Serem breus, l'espai ho exigeix:

La toponímia, com a notària del paisatge, també ens aporta coneixements sobre la presència actual i pretèrita d'algunes de les espècies que conformen o conformaven el paisatge.

Els arbres singulars són mereixedors d'incloure's en qualsevol recull toponímic pel fet d'haver estat batejats popularment, fet que els atorga un valor col·lectiu i patrimonial.

[10] Encara podeu allargar el llistat de fitotopònims a l'apartat 2.3.4 de la tesi *Toponímia de Vistabella del Maestrat* (p. 1131 a 1165).

L'anàlisi comparativa dels topònims de diversos termes és ben enriquidora pel que fa a la varietat sufixal (lingüística) i sobre el coneixement del territori (botànica).

Qualsevol estudi toponímic demana, a més de l'arxiu, el treball de camp. Cartografia i bibliografia ens poden oferir un corpus d'anàlisi sobre el que fer un tast, però l'enquesta, el treball de camp, el coneixement del territori, són necessaris per poder parlar amb propietat sobre els noms de lloc que trobem; no sols és el nom qui ens parla, també cal visurar-ne el lloc. Així, doncs, conscients de la feblesa d'aquests fulls precipitats, demanem a l'homenatjat que tinga a bé, quan el temps i l'ocasió ens siguen favorables, mostrar-nos, amb l'orgull de qui tant estima aquests dos pobles, lo terme de Rossell i *los encantos* de La Puebla.

BIBLIOGRAFIA

BERNAT AGUT, Jesús (2002): «Col·lectius i sufixació en el paisatge vegetal». A CASANOVA, Emili / ROSSELLÓ VERGUER, Vicenç (coords.): *Congrés Internacional de Toponímia i Onomàstica Catalanes*. València: Universitat de València, p. 695-719.

BERNAT AGUT, Jesús / GUARDIOLA, Ferran (2014): «Frontera permeable i pont toponímic. Entre Penyagolosa i la Menadella». A: *Actes de la VII Jornada d'Onomàstica. Xèrica 2013*. València: AVL, p. 17-28.

BERNAT AGUT, Jesús (2016): *Toponímia de Vistabella del Maestrat*. Tesi doctoral dirigida per Emili Casanova. València: Universitat de València (en línia).

BERNAT AGUT, Jesús (2018): *Vistabella del Maestrat. L'Alt Maestrat*. A: *Toponímia dels Pobles Valencians*. València: Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.

BERNAT AGUT, Jesús (2024): «Els arbres batejats entre Penyagolosa i el riu de Montlleó». *Noms*, 22, p. 40-46.

CAVANILLES, Antonio Josef (1795): *Observaciones sobre la Historia Natural, Geografía, Agricultura, población y frutos del Reyno de Valencia*. Madrid: Imprenta Real.

GARGALLO GIL, José Enrique (2018): *Puebla de Arenoso. El Alto Mijares*. A: *Toponímia dels Pobles Valencians*. València: Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.

GARGALLO GIL, José Enrique (2024): *El habla de Puebla de Arenoso*. Castelló de la Plana: Publicacions de la Universitat Jaume I / Diputació de Castelló.

PRADILLA I CARDONA, Miquel Àngel / VERGE I CABALLER, Joan Antoni (2003): *Rossell. El Baix Maestrat*. A: *Toponímia dels Pobles Valencians*. València: Generalitat Valenciana / Direcció d'Ordenació i Innovació Educativa i Política Lingüística.